

»Husværter« for gymnasierne

Om amternes overtagelse af statsskolerne pr. 1. januar 1986

Af Walter Dalland

Den 30. april 1984 blev forslaget om de 42 statsskoler og statskursers overførsel til amtskommunerne vedtaget i Folketinget – i øvrigt med et spinkelt flertal hvori de nordatlantiske stemmer var en nødvendig andel.¹

I Lov om amtskommuners overtagelse af visse statsskoler og -kursus m.v. hedder det bl.a. i følgende paragraffer:

§ 1

Driften af og ejendomsretten til følgende institutioner, som drives af staten, overtages af den amtskommune, hvor institutionen er beliggende.

§ 3

Undervisningsministeren kan fastsætte nærmere regler om, hvilke linier og grene amtskommunerne som minimum skal tilbyde på den enkelte gymnasieskole, samt om regionale tilbud om visse grene og fag.

§ 4

Nedlæggelse af offentlige gymnasieskoler og de dertil knyttede kurser til højere forberedelseksamen, af offentlige studenterkursus og kursus til højere forberedelseksamen samt af offentlige kostafdelinger kan kun ske med undervisningsministerens godkendelse.

Bertel Haarders initiativ til at få gennemført loven om amtskommunernes overtagelse af statsskolerne og -kurserne havde sin forudsætning i form af overvejelser under venstregeringen fra 1973 til 1975 med Tove Nielsen som undervisningsminister. De fleste kommunale gymnasier blev i 1973 som en konsekvens af kommunalreformen af 1970 overført til amtskommunerne, og der blev i 1974 nedsat et ministerielt udvalg, som arbejdede for at også statsskolerne blev overført. Venstre nåede ikke at få forslaget forelagt før regeringsskiftet i 1975, og socialdemokraterne ønskede ikke at drøfte sagen, før man havde fået samordningsproblematikken vedrørende de 16 til 19-åriges uddannelse på plads.²

April 1984: Elever demonstrerer foran Christiansborg mod den borgerlige skolepolitik – bl.a. mod den påtænkte amtsøvertagelse af statsgymnasierne. Kilde: H. Haue, E. Nørr og V. Skovgaard-Petersen: Kvalitetens Vogter. Statens tilsyn med gymnasieskolerne 1848-1998 (1998).

På Amtsrådsforeningens (ARF) generalforsamling den 30.-31. august 1984 blev der i formanden Per Kaalunds beretning om dette emne bl.a. sagt:

»Amterne har i de forløbne år gentagne gange opfordret regering og folketing til at færdiggøre opgavefordelingen på gymnasieområdet. Det er endelig lykkedes med folketingets vedtagelse af loven om overdragelsen af statsgymnasierne til amterne med virkning fra 1. januar 1986«.³

På ARF's hjemmeside kan man i dag læse følgende om gymnasiet og hf: Alle egnede unge har ret til at blive optaget på et gymnasium eller et hf-kursus. Ca. 50% af en elevårgang vælger gymnasiet eller hf. Amterne har det økonomiske ansvar for at drive det enkelte gymnasium eller hf-kursus og sørger for bygninger, undervisningsmaterialer og lærere. Desuden betaler amterne hovedparten af de private gymnasiers udgifter.⁴

Pædagogisk ansvar og økonomi

Undervisningsministeriet har det pædagogiske ansvar og fører tilsyn med undervisningen.⁵

Daværende undervisningsinspektør (senere rektor ved Nørre Gymnasium i København) Ib Fischer Hansen skrev i Undervisningsministeriets tidsskrift *Uddannelse* efter lovens vedtagelse bl.a.:

»Loven om amtskommunernes overtagelse af statsskolerne m.v. kan først og fremmest betragtes som en praktisk foranstaltning som et led i regeringens opgave- og byrdefordelingsreform. Efterhånden som antallet af amtskommunale skoler steg fordi stadig flere unge søgte ind i gymnasiet, har amtskommunerne forståeligt nok presset mere på for at få de 42 statsskoler og statsstudenterkurser overført til deres område. Hovedbegrundelsen herfor har været at det er overordentlig vanskeligt, for ikke at sige umuligt at lave en hensigtsmæssig planlægning når amtskommunerne skal betale den fulde udgift til driften af statsskolerne uden at have indflydelse på udgiftsniveauet. Ved den afklaring af ejerforholdet der nu er sket, vil det blive betydelig lettere for amterne at foretage en fornuftig planlægning.

Selvom det i praksis undertiden kan være svært at skille økonomi og pædagogik fra hinanden, er der altså kun tale om at amterne overtager den løbende administration af skolernes drift. De er med et slagord der blev anvendt hyppigt før lovens vedtagelse, blevet husværter for samtlige offentlige gymnasieskoler og studenterkurser (undtagen Sorø Akademi).

Det pædagogiske tilsyn skal derimod fortsat varetages af Undervisningsministeriet som det hidtil har været tilfældet. Når alle, også Amtsrådsforeningen, har været enige om at det pædagogiske tilsyn fortsat skal ligge i ministeriet skyldes det, at gymnasieuddannelsen er kompetencegivende. Det er derfor vigtigt at sikre sig, at der ikke opstår tvivl om hvorvidt undervisningen har den samme ensartede kvalitet over hele landet. Det pædagogiske tilsyn skal være en garanti for, at en studenter- eller hf-eksamen har samme høje studieforberedende niveau uanset, hvor i landet den bliver taget.

Det pædagogiske tilsyn udøves på mange forskellige måder. Direktoratet for gymnasieskolerne og højere forberedelseseksamen har direkte kontakt med skolerne i pædagogiske sager, de 32 fagkonsulenter aflægger besøg rundt om i landet, der kommer indberetninger af mange slags fra skolerne, der holdes årlige møder for rektorer og andre, lærere skal godkendes og efteruddannes, der skal afholdes skriftlig og mundtlig eksamen, forsøg skal godkendes, bl.a. for at sikre at eleverne, der deltager heri, får en eksamen der giver dem de samme rettigheder som en normal studenter- eller hf-eksamen.

Mange af de her nævnte elementer hviler først og fremmest på en mangeårig praksis. Det er derfor i bemærkningerne til lovforslaget lagt op til at der skal nedsættes et udvalg vedrørende det centrale pædagogiske tilsyn (...) Af udvalgets kommissorium fremgår det, at det skal fastlægge og afgrænse indholdet af

den pædagogiske styring af gymnasiet og hf. Det skal overveje, på hvilke måder der kan skabes sikkerhed for at gymnasiets undervisningsniveau og ensartethed på landsplan kan bevares med amtskommunerne som ejere, og det skal i den forbindelse vurdere behovet for ændringer og præciseringer i cirkulærer og bekendtgørelser og om nødvendigt behovet for eventuelle lovgivningsinitiativer.

Udvalget kan i overensstemmelse med regeringens moderniseringsprogram overveje mulighederne for en decentralisering af pædagogiske beføjelser fra Undervisningsministeriet til den enkelte gymnasieskole i forbindelse med indførelse af rammebevillinger for de enkelte institutioner. Det er dog en forudsætning, at det centrale pædagogiske tilsyn fortsat ligger i Undervisningsministeriet, og at styringen er underlagt centralt fastsatte regler med hensyn til klasser og hold, og at det er undervisningsministeren, der godkender nedlæggelse af gymnasier.

Endelig nævnes det i kommissoriet at udvalget skal overveje, hvorledes man kan sikre at der fortsat kan gennemføres større og dybtgående forsøg i gymnasiet.

(...) Der er som man vil se behov for afklaring for flere områder af den pædagogiske styring. Men herudover er der naturligvis mange praktiske ting, der skal ordnes. Alle statsskolernes bygninger, inventar osv. er for øjeblikket ved at blive gennemgået og beskrevet, således at amtskommunen ved præcist hvad der overtages. Personalets forhold skal afklares. Det er relativt nemt for de overenskomstansatte læreres vedkommende, og tjenestemændene blandt lærerne får mulighed for at vælge mellem at fortsætte som statstjenestemænd eller for at blive amtskommunale tjenestemænd. Et særligt problem har skolesekretærene, der er ansat under meget forskellige vilkår. Det er vigtigt at finde frem til løsninger, som er rimelige for denne gruppe.

Ja, der er meget arbejde forbundet med statsskolernes overgang til amtskommunerne. Men om få år vil det være glemt og det er en selvfølge at gymnasieskolerne hører under amterne. Kun Sorø Akademi vil ligge tilbage og minde om, at det engang var anderledes«. ⁶

Udvalget vedrørende det centrale pædagogiske tilsyn afsluttede sit arbejde i maj 1985 med afgivelse af en rapport, som indeholdt en generel beskrivelse af de områder, der faldt ind under det centrale pædagogiske tilsyn. Herudover behandledes andre emner, der gav anledning til overvejelser i konsekvens af overgangsloven. På hovedparten af områderne tilsluttede et enigt udvalg sig den herskende praksis.

I henhold til § 3 i overtagelsesloven kunne undervisningsministeren fastsætte nærmere regler om, hvilke linjer og grene amterne som minimum skulle tilbyde på den enkelte gymnasieskole samt om regionale tilbud af visse fag. Udvalget foreslog, at der blev udstedt en bekendtgørelse, hvori det fastsattes,

»at der oprettes såvel sproglig som matematisk linie på alle gymnasieskoler, at den enkelte gymnasieskole skal tilbyde 2 sproglige 3 matematiske grene samt tysk og engelsk for matematikere og normalt faget formning,

*at samtlige grene skal tilbydes inden for amtet,
at øvrige valgfag, f.eks. russisk og spansk tilbydes på begge linier med en geografisk spredning inden for amtet,
at direktoratet får mulighed for at give nærmere regler for tilbud om forsøgsfag,
at direktoratet kan dispensere fra reglerne om minimumstilbud i særlige tilfælde».⁷*

Modstandere

Debatten i 1983 til 1984 var omfattende og var i sig selv udtryk for, at der ikke blot var tale om en ændring i ejerforhold til bygninger m.m. Loven blev vedtaget af Venstre, De Radikale og tøvende af De Konservative samt det ene grønlandske mandat og Ole Maisted (løsgænger) med 85 stemmer mod oppositionens 83 stemmer.

Uenigheden i regeringspartierne (De Konservative og Venstre) kom både til udtryk i debatten før vedtagelsen med blandt andet den konservative ordfører Eva Møllers kritiske holdning over for forslaget og ved den endelige afstemning i Folketinget, hvor De Konservative stemte for gennem en »rejse sig langsomt« – demonstration!⁸

At adskille økonomi og pædagogisk styring fra hinanden gav selvfølgelig problemer i de følgende år, fordi pædagogisk styring har noget med økonomi at gøre, og økonomisk styring af skoler har konsekvenser for pædagogikken.

Direktoratet for Gymnasieskolerne var betænkelig. Ud over de punkter, som er angivet ovenfor af undervisningsinspektør Ib Fischer Hansen, anførte direktoratet, at »statsskolerne spillede en meget vigtig rolle i Direktoratets tilsyn med gymnasie- og hf-undervisningen og dermed for bevarelsen af et ensartet uddannelsesniveau over hele landet med henblik på optagelse til videregående uddannelser«. Hvis statsskolerne forsvandt, måtte der efter direktoratets mening ske en udbygning af regelfastsættelse og beføjelser til direktoratet, ligesom visse elementer i direktoratets tilsyn med statsskolerne næppe ville kunne tilgodeses.⁹

Gymnasieskolernes Lærerforening (GL) ved bl.a. formanden Lavst Riemann Hansen og rektorerne Jarl Damgaard og Knud Rosdahl gav også udtryk for principielle kritiske bemærkninger vedrørende forskellen i de politiske processer, der i folketing og ministerier var rimeligt gennemskuelige, medens de i amtssammenhæng koordineredes af den private amtsrådsforening, som er unddraget offentlig indsigt. Statsskolerne betegnedes som autoritativt normgivende for gymnasierne i hele landet.¹⁰

Gymnasieskolernes Rektorforening med denne artikels forfatter som formand gav både i pressen og Folketingets uddannelsesudvalg udtryk for den holdning, at Folketinget gav styringen af uddannelsespolitikken på ungdomsuddannelsesområdet fra sig ved at lægge den administrative styring ud til amterne. Foreningen betragtede det som en illusion at sige, at sagen kun drejede sig om, hvem der var husvært. Man kunne ikke skille økonomi og pædagogik.¹¹

Også eleverne gav gennem en stor demonstration (med 15.000 deltagere) på Christiansborg Slotsplads den 4. april 1984 udtryk for modstand mod ændringen.¹²

Fortrydelse

En sen novembernat 1992 over kaffen og cognacen på Undervisningsministeriets rektormøde for landets gymnasie- og hf-rektorer på Hotel Nyborg Strand sagde daværende undervisningsminister Bertel Haarder til undertegnede, at han fortrød, at han havde arbejdet for og fået gennemført, at landets 42 statsgymnasier og -kurser var blevet overført til amtskommunerne. Hans begrundelse for denne ændring i holdning var, »at det ikke er til at styre uddannelsespolitikken, når man ikke styrer økonomien«.

Konsekvenserne

Ved en gennemlæsning af krøniken, som undertegnede havde fornøjelsen af at skrive til de afsluttende middage på rektormøderne fra 1975 til 1998 belyses dilemmaet:

*1983: ... Sidst på den anden dag kom **overdrotten Bertel Frisind** til tingmødet (...) Han ville tale om til tingfolket, hvor vigtigt han fandt det, at alle kongsgårde blev overladt til smådrotter rundt om i riget. Megen muggen murren hørtes herom. Sært er det, at overdrotten finder smådrotterne så brave, men tanker om frisind giver sære ideer, kvad man rundt om (s. 36).*

*1986: ... Når **drotten Uffe** bød til bords, skete der sære ting. Alle jarlerne og skjoldmøerne var kommet til tingmødet for at mødes med deres jævnbyrdige fra resten af riget. Men de spiste og især drak med smådrotterne derhjemme fra. Måske flød der mere gratis mjød, men sært er det at se krigsfolket æde sulet kun i selskab med deres egne (s. 47).*

*1987: ... Tingfolket mødtes på kongssædet i Kolding. Smådrotterne fra hele riget var også med. De var gæster, kvad **drotten Uffe**, da han åbnede tingmødet. Sært var det da at høre ham yppe kiv med smådrotterne. Han mente, de ville lede krigsfolket i kamp, selvom **overdrotten Bertel** kun havde ment, at han gav sine mange kongsgårde til smådrotterne rundt i riget, for at de kunne se til, at gårdene var, som de skulle være. Aldrig havde han tænkt, at smådrotterne skulle lede krigsfolket. En og anden jarl på tingmødet mente at kunne huske, at de i sin tid havde sagt fra over for **overdrotten Bertel** med ordene: »Vel er det at kværne kvad og riste runer om dette og hiint, men ilde er det ikke at vide, hvad kvad og runer fører til«. Sært er det at yppe kiv om slig selvskabt plage. Ej var det sidste gang, tingfolket så, at drotteord og drottedåd ikke er det samme (s. 49).¹³*

Det kan ikke lade sig gøre at sige, hvad der ville være sket, hvis amterne ikke havde overtaget statsskolerne, fordi udviklingen i ungdomsuddannelserne siden 1986 også er præget af andre faktorer.

Styrkelsen af det centrale pædagogiske tilsyn – eller i det mindste bevarelsen af det – som var så væsentligt i debatten, og som både minister og amtsrådsforening bakkede op, har ikke fundet sted. Som en del af en »intern afbureaukratiseringsplan«

blev Direktoratet for Gymnasieskolerne i sin ændrede udgave som Gymnasieafdelingen reduceret med syv årsværk ud af 49,2 normerede for 1989. Bl.a. blev antallet af fagkonsulenter reduceret.¹⁴

Hos nogle amtskommuner var opfattelsen, at de amtskommunale gymnasier var amtsinstitutioner på linje med f.eks. hospitalerne. Derfor var der flere amter, der i begyndelsen af 1990'erne anmodede deres gymnasier om at udarbejde en plan for »mål- og rammestyring«, ligesom det fra amtslig side blev problematiseret, at direktøren for Direktoratet for Gymnasieskolerne besøgte gymnasier, uden at amtskommunen blev inddraget, hvilket blev klart afvist fra centralt hold.

Ved nedlæggelsen af gymnasier i Københavns Amt i 1987 svarede Bertel Haarder på en forespørgsel i Folketinget, at han ganske vist efter overdragelsen af statsskolerne til amterne havde bemyndigelse til at godkende nedlæggelse af gymnasier, »men jeg finder, at jeg ville blande mig helt urimeligt, hvis jeg stillede hindringer i vejen for, at Københavns Amtskommune vil lukke 3 ud af 20 gymnasier«.¹⁵

Argumentationen for amtskommunernes overtagelse af statsskolerne byggede på ønsket om administrativ forenkling og behovet for bedre planlægningsmuligheder. Den daværende regerings ønske var decentralisering, og resultatet var også en geografisk decentralisering. At denne proces så medførte en lokal centralisering med en væsentlig stigning i både antal af møder og en hel anderledes nærkontakt med »husværten«, end det havde været tilfældet før den 1. januar 1986, er en anden sag.

De pædagogiske virkninger blandt andet vedrørende det centrale pædagogiske tilsyns rolle er det svært at sige noget præcist om, fordi der i det følgende tiår skete væsentlige ændringer af hele strukturen i Undervisningsministeriet.

Det er interessant i forbindelse med de nuværende overvejelser angående en ny regional struktur i landet med en eventuel ændring af amtsstrukturen til en regionalstruktur at se seriøse overvejelser om de offentlige gymnasiers fremtid som selvvejende institutioner. Konstruktionen kendes i dag med de godt 20 private gymnasier, som ligesom de offentlige gymnasier har Undervisningsministeriets gymnasiekontor som deres centrale pædagogiske tilsyn – men som selvfølgelig, ligesom i statsskolernes tid, på et eller andet niveau har de offentlige gymnasier som »rollemodel«. Den diskussion er måske den kommende centrale pædagogiske tilsynsdiskussion.

Noter

1. Harry Haue, Erik Nørr og Vagn Skovgaard-Petersen: *Kvalitetens Vogter. Statens tilsyn med gymnasieskolerne 1848-1998*, 1998, s. 354.
2. *Ibid.*, s. 352.
3. Referat af Amtrådsforeningens (ARF) generalforsamling den 30.-31. august 1984.
4. ARF's hjemmeside – www.arf.dk – gymnasier.
5. *Ibid.*
6. Undervisningsministeriets tidsskrift *Uddannelse* årg. 18, nr. 1, 1985, s. 15-19.
7. ARF. Skriftlig beretning 1984/85 til generalforsamlingen august 1985, s. 77-78.
8. *Gymnasieskolen*, 1984, s. 506.
9. Harry Haue, Erik Nørr og Vagn Skovgaard-Petersen: *Kvalitetens Vogter. Statens tilsyn med gymnasieskolerne 1848-1998*, 1998, s. 352.
10. *Gymnasieskolen* 1984, s. 507.

11. Ibid., s. 461.
12. Harry Haue, Erik Nørr og Vagn Skovgaard-Petersen: *Kvalitetens Vogter. Statens tilsyn med gymnasieskolerne 1848-1998*, 1998, s. 353.
13. Walter Dalland: *Runer fra Rektormøderne 1975-1997*. Undervisningsministeriet 1998.
14. Harry Haue, Erik Nørr og Vagn Skovgaard-Petersen: *Kvalitetens Vogter. Statens tilsyn med gymnasieskolerne 1848-1998*, 1998, s. 360.
15. Ibid., s. 370-73.

Walter Dalland, (f. 1933). Cand.mag 1960 med historie og græsk kultur som fag. Rektor for Falkonergården 1972-90, for Niels Steensens Gymnasium 1990-98. Formand for Gymnasieskolernes Rektorforening 1982-86.